

-rikas-adjektiivien kannalta laih: ei yhtään esiintymää. Aineisto on tietysti vaatimaton. Oirearvoa sillä kuitenkin on, vaikka rehelliisyyden nimessä on myönnettävä, ettei -rikas-adjektiiveille tarjoutunut totunnaisia esiintymismahdollisuuksiakaan kovin monta. Silmään osui sentään kahdesti *toiveikas* (ei *toivorikas*, vrt. saks. *hoffnungsreich*), kahdesti *värikäs* (ei *väririkas*, vrt. rts. *färgrik*) ja puolenkymmentä kertaa *menestyksellinen* (ei *menestysrikas*, vrt. rts. *framgångsrik*). — Mainitsen samalla, että -*köyhä*- ja -*puhdas*-loppuisia muodosteita en tavannut yhtään. -*vapaa*-loppuisia olivat *arvovapaa* (yliopisto) sekä ilmoituksissa_v (kerran) *ruostevapaa* (auto) ja *postivapaa*. Sitä vastoin ajankohtaisessa EEC-kirjoittelussa oli säännöllisesti *tulliton* (vrt. rts. *tullfri*) ja autoilmoituksissa *virheetön* (vrt. rts. *felfri*).

Miltään kannalta en näe aiheelliseksi lieventää suhtautumista -rikas-loppuisiin adjektiiveihin. Kielenhuolto on tässä kohden saavuttanut selvän voiton. Poikkeuksellista pyhitystä ovat tuskin saaneet edes *laji*-, *vesi*- ja *väkirikas*, joiden Saarimaa 1930 arveli jo vakiintuneen käytäntöön. Miksi enää perääntyä! Nuoret ja keskiikäisetkään kielenkäyttäjät eivät tunne -rikas-adjektiiveja luonteviksi nykysuomen ilmauksiksi; niissä on selvä vanhanaikaisuuden leima, homeen tuoksahdus. Ne ovat useimmiten myös nykyaikaisen kielenkäytön tiivisyyspyrkimyksen vastaisia. Niiden kelpuuttaminen nykysuomeen olisi anakronistista.

Paavo Pulkkinen

Ihmisurheilija kilpailutasolla

Yhdysstanamuotia

Tämän kirjoituksen aines on poimittu naistenlehden aukeamalta, naisurheilijoidemme esittelystä (Me naiset n:o 34, 1973). Lehden toi toimitukselle maisteri M. M., joka oli alleviivannut kyseistä kir-

joitusta runsaasti.

Kesäkiire ja viimeistelemättömyys kuvastuvat hatarista sanonnoista ja muista kielirikkeistä, joita tekstiin näky jääneen luvattoman paljon. Kirjoittajan asia on tietenkin valita aiheeseen sopiva tyyli. Tässä tapauksessa sanoma tuskin meni perille kuivan »asiallisesti» esitettynä, mutta myös kepeään, tuttavalliseen sävyyn pyrkivässä kirjoituksessa kompastelu häiritsee. Esitystä ei kannata tässä ruotia virke virkkeeltä — se ei edusta kunnollisesti naistenlehtimme kielenviljelyä. Seuraavassa tyydytäänkin tarkastelemaan yhdys sanojen muotikäyttöä tämän satunnaisaineksen valossa.

*

Harrastaa kilpailumielessä. »V. B. on niitä harvoja naisia Suomessa — ja Euroopassa — ja koko maailmassa, jotka harrastavat vesihiihtoa kilpailumielessä.» [Ajatusviivan käyttö!]

Nykysuomen sanakirjan mukaan *mieli* merkitsee 'tarkoitusta' (*mieli* II 1), esim. hyvässä mielessä, siinä mielessä, yhd. varsinkin inessiivissä: harjoitus-, hyväksymismielessä jne. Tähän ryhmään sopii myös *kilpailumielessä*. Silti »harrastaa vesihiihtoa kilpailumielessä» ei tunnu hyvältä. Hiukan myöhemmin kirjoittaja käyttää vesihiihtoa kilpaurheiluna harrastavasta uuttermiä: »*Kilpavesihiihtäjän* pitäisi harjoitella joka päivä, käydä kuviot ja hypyt läpi pari kertaa —.» Määritelmänluontaisen sanan merkitys on selvä, mutta emmehän puhu esim. kilpamäenlaskijasta, vaikka mäkeä lasketaan monessa »mielessä». Selvyuden vaatiessa voisi käyttää *aktiivi*-määritettä, esim. aktiivimäenlaskija, aktiivihiihtäjä, miksei myös *aktiivivesihiihtäjä*. Useimmiten tällaiset viestintähankaluudet ovat kierrettävissä. Esim.: V. B. on niitä harvoja naisia Suomessa, joille vesihiihto on kilpaurheilua, tai: jotka harrastavat vesihiihtoa kilpaurheiluna.

*

Kilpailutasolla. »Vesihiihtoa pidetään yleensä cräänlaisena [!] rantapalloiluun

verrattavana vesileikkinä, mutta kilpailutasolla se on aivan muuta.» Par. — — mutta kilpaurheiluna se — —.

Taso-sanaa käytetään yleisesti suuruuden, määrän, laadun, kehityksen tms. asteesta (NS *taso* II 2), esim. yleinen taso, toista taso, korkeimman tason neuvottelet, mannermaisella tasolla, yhd. amatööri-, ammattitaso jne. Niinpä mm. tiede, politiikka ja urheilu tarvitsevat oman »taso»-käsitteistönsä ja suosivat siis *tason* abstraktia ja kuvallista käyttöä. Käyttö on yleensä luontevaa, mutta vaara on siinä, että »tasolla» operoidaan turhanpäiten: asiat abstrahoituvat, latistuvat ta-soiksi.

Lisäesimerkki mainitusta lehtikirjoituksesta: »Jotta lentoharrastus ei jäisi vain *A-2 tasolle* [po. *A-2-tasolle* tai *A 2-tasolle*], ensimmäisen lupakirjan suorittamiseen, on Ninety-Nines kerännyt oppilaille apurahoina annettavia varoja jatko-opiskeluun.» Ilmeisesti myös tällaiset kooditasot ovat muodissa. Niiden kuten muidenkin *tasojen* suosio perustunee osaksi tilastojen, taulukoiden, kaavioiden ja graafisten kuvaajien lukutapaan; tästä käyttöyhteydestä on irtaantunut muitakin ikäviä muoti-ilmauksia, esim. *kohdalla*. Normaalikielessä olisi syytä välttää käyttämästä liikaa *-tasolla*, *-tasolle* -adverbiaaleja.

*

Vene- ja hevosmaailma. »Se [jäärata-ajo] on hänestä yhtä puhdasta ja raikasta kuin veneurheilu — ja jäisihän hänelle vene-maailma tavallaan kaupanpäälliseksi, sillä siviiliammattissaan hän on Vene-lehden tuotantopäällikkö»; »Hevosmaailman ulkopuolella C. on lääkintävoimistelija.»

Sekä *taso-* että *maailma*-sanan laajentunut käyttö noudattaa epäilemättä yleiseurooppalaista mallia. NS (*maailma* 6: 'jonkin yhteisön muodostama kokonaisuus; jonkin yhteisön elämänpiiri') luettelee tässä yhteydessä näytteeksi 24 *maailma*-loppuista yhdyssanaa. Kuten »tasoja» myös »maailmoita» voidaan abstrahoida lähes rajattomasti, miksei siis vaik-

kapa »venemaailma» ja »hevosmaailma». Sanoina *vene-* ja *hevosmaailma* tietenkin ovat korrekteja, mutta samalla ne ovat esimerkkejä *maailma*-sanan turhasta ja maneerimaisesta käytöstä. Ensimmäinen esimerkkivirke on ikävä korjattava — »venemaailman» voisi vaihtaa esim. *veneilyksi*, *veneharrastukseksi* tai »*vene*»-sanan monikoksi. Toisen virkkeen *hevosmaailmasta* päästään toteamalla, että C. on ammatiltaan lääkintävoimistelija.

*

Ihmisurheilija. »Jane [hevonen] on hie-man pienikokoinen, mutta kuten ihmisurheilijoillakin, koko on kompensoitavissa muilla ominaisuuksilla.» Par. esim. — — mutta hevosillakin koko — —.

»Ihmisurheilija» tuntuu koomiselta, koska se edellyttäisi rinnalleen »eläinurheilijaa». Urheilija on kuitenkin aina ihminen. Sitä vastoin pitää tietysti erottaa urheilijat sukupuolen mukaan, siis *nais-* ja *miesurheilijat*. Nähtävästi on hyväksyttävä myös *nais-veneurheilija*, sekin saman tekstin sanoja: »U. S. on ainoa voittoisa nais-veneurheilija meillä.»

*

Yhteiskuntaluokkarajoitus. »Parhaillaan [lento]kursseilla on konttorityttöjä, koululaisia, perheenemäntiä, ikä-, (17 vuoden jälkeen) eikä yhteiskuntaluokkarajoituksia ole.»

Virke on hatara, ja se olisi muokattava uudelleen. Kirjoittajalla on taipumus turvautua raskaisiin, kotitekisiin yhdyssanoihin: hänen *yhteiskuntaluokkarajoituksensa* tarkoittanevat luokkarajoja. Virkkeen sanoman voisi ilmaista esim. seuraavasti: Kurssit, joihin parhaillaan osallistuu konttorityttöjä, koululaisia ja perheenemäntiä, ovat avoimet kaikille 17 vuotta täyttäneille. Luokkarajoja ei ole.

*

Lopuksi näytteitä muista yhdyssanaloumuksista:

»Seuraavana vuonna hän suoritti *yö-VFR-kurssin*, joka merkitsee *yökelpuutusta*.»

»Älussa vesihiihto oli tietysti *harrastuspohjaista asiaantottautumista, mutta klubin tarkoituksena oli kyllä alusta asti ottaa osaa kilpailuihin.*»

»K. T. on voimistelunopettajansa R. G:n *uimarivalmennettavia.*»

»*Ikäkausiennätyksiä ja mestaruuksia K:lla*

on, oman matkan *nopeusennätys* on kuitenkin vielä E. S:n nimissä.»

»Tänne se oli ostettu *kouluratsastushevoseksi.*»

»Michensä P:n kanssa hän juoksee joskus syksyisin yhteisiä lenkkejä, kun ohjelma *peruskuntoharjoittelukaudella on sama.*»

J. S.